

Cumhuriyet Dönemi Gazete Haber Dili Üzerinde İstatistiksel Bir Araştırma (Cumhuriyet Gazetesi Örneği)

A Statistically Research About The News Tongue Of A Newspaper In The Republic Term (The Case of Cumhuriyet Newspaper)

Hayrullah KAHYA*

Özet

Türkçenin ilk dönemlerinden itibaren zaman ve bölgelere göre değişiklikler gösteren Türkçedeki yabancı kelimelerin oranı, Cumhuriyet döneminin en çok tartışılan konularından biridir. Bu çalışmada Türkçenin söz varlığının Cumhuriyet dönemindeki durumu istatistiksel olarak ortaya konmuştur. Bunun için yaklaşık son seksen yılda gazete haber dilindeki Türkçe, Arapça, Farsça ve Avrupa dillerinin yüzdelik oranları hesaplanmıştır. Cumhuriyet gazetesi haber dili merkez alınarak yapılan bu araştırmanın sonucunda Cumhuriyet dönemi gazete haber dilinde Türkçe kökenli kelimelerin gittikçe arttığı, buna karşılık Arapça kökenli kelimelerin azaldığı; Farsça kökenli kelimelerin oranının pek değişmemesine rağmen Avrupa dillerinin oranında son yirmi beş yılda artış olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet gazetesi, yabancı kelimeler, söz varlığı, haber dili, sadeleşme

Abstract

The foreign words in Turkish are one of the most discussed subjects in republic term which differ from time to time and from region to region from the beginning of first Turkish periods. In this workshop, the position of existance of Turkish words was presented statistically. For the work, in the last eighty years newspaper tongue, Turkish, Arabic, Persian and the European tongues were counted percently. Cumhuriyet newspaper taking in the center, in the Republic term, increasing Turkish words, in the opposite descreasing Arabic root words and no change in Persian root words, but increasing, especially, in the last twenty five years European languages were seen.

Key words: Cumhuriyet newspaper, foreign words, word existance, news tongue, purity

---

* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili Bölümü Doktora Öğrencisi

0. Giriş

Dil, tanımını bir anda yapamayacağımız kadar çok yönlü, değişik açılardan bakıldığında farklı özelliklere sahip canlı bir varlıktır. Şimdiye kadar dilin birçok tanımı yapılmıştır ve yapılabilir. Bu tanımların her biri dilin bir veya daha fazla özelliğini ortaya koyan tanımlardır.

Dil, toplumu toplum yapan öğelerin başında gelir. Bir milletin yaşayışını, geleneklerini, göreneklerini, hayata ve dünyaya bakışlarını; ilim, teknik, sanat ve ticaret gibi alanlarda insanlığa buldukları katkılarını dil sayesinde öğrenebiliriz. Bundan bin yıl sonra Türkler hakkında araştırma yapmak isteyen yabancı bir bilim adamı, Türkçenin yalnızca söz varlığını inceleme imkânını bulsa ülkemizin 20. yüzyılda ne gibi değişikliklere uğradığını, hayat felsefemizi, toplumsal ilişkilerimizde nelere önem verdiğimizizi, hangi ülkelerle daha çok işbirliği içerisinde bulunduğumuzu ve daha birçok özelliğimizi ortaya çıkarabilir (Aksan 1998: 13). Yani bir dilin söz varlığının ortaya konması o dilin, dolayısıyla o milletin niteliklerinin ortaya konması anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında dilin kültür ile eş anlamda olduğu görülür. Bir dilin söz varlığını oluşturan öğelerin başında ise kelimeler gelir.

Gazete haber dilinin söz varlığını incelemek, dil hakkında belirli bir tutuma sahip bağımsız bir yazarın söz varlığını incelemekten daha objektif sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmada Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar Türkiye Türkçesi söz varlığının ne gibi değişmelere uğradığını anlamak için gazete haber dilindeki kelimelerin kökenleri üzerinde durulacaktır. Böyle bir çalışmada ele alınan metinlerin nitelikleri, konuları ve yazarının dil anlayışı gibi etkenler kesin ve genel geçer sonuçlara ulaşılmasını engellemektedir. Ancak bu gibi bir araştırmanın amacı, dilin o dönemdeki söz varlığı hakkında genel anlamda istatistiğe dayalı bir fikir vermek olursa bu amacın gerçekleştirilebileceği düşünülebilir.

Türkçenin söz varlığını ortaya koymak için gazetelerin yanı sıra dergi, kitap ve diğer yayınlar üzerinde de çalışma yapılabilir. Fakat bu araştırma, gazete haber dili ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada kullanılan metinlerde geçen kelimelerin sıklıkları da hesaplanabilirdi. Fakat böyle bir çalışma makale sınırlarını aşacağı için başka bir çalışmada ele alınmalıdır.

1. Cumhuriyet Dönemi Gazete Haber Dili

Değişik dönemlerde zaman zaman sadeleşme ve mahallileşme akımları söz konusu edilse de esaslı ve temelli bir düşünce olarak Türkçenin sadeleşmesi fikri, Tanzimat döneminde ortaya atılmıştır. Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Şemseddin Sami gibi edebiyatçılar çeşitli makalelerinde Türkçenin sadeleşmesi fikrini gündeme getirmişlerdir. Bu düşüncenin gelişmesinde şüphesiz

Tanzimat yazarlarının çoğunun gazeteci olmaları da etkili olmuştur. Ne var ki bu dönemde önemli ölçüde bir sadeleşmenin gerçekleştirilebildiği söylenemez. Yani bu dönemin sanatçıları sadeleşmenin gereği üzerinde fikir yürütmüşler ancak bu teorilerini pratiğe dökememişlerdir. Tanzimatçılardan sonra gelen Servet-i Fünuncular ise dilde sadeleşmenin aleyhinde bulundular. Bununla birlikte aynı dönemde bu gruptan olmayan Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim ve Mehmet Emin gibi edebiyatçıların sade Türkçe ile eserler verdikleri görülür.

Sadeleşme akımı ikinci Meşrutiyetten sonra tekrar güçlenmiştir. Refik Halit, Mehmet Akif ve Halide Edip gibi edebiyatçılar sade Türkçe ile eserler vermeye çalışmışlardır. 1911'de Selanik'te çıkan "Genç Kalemler" dergisi Türkçenin sadeleşmesi konusunda yeni bir merkez haline gelmiştir. Bu dönemden sonra sadeleşme akımı büyük bir hızla gelişmiş ve günümüze kadar gelmiştir (Timurtaş 1976:421-445).

Burada şu da belirtilmelidir ki Takvim-i Vekâyi'nin kurulduğu 1831'den bu yana gazete dili sürekli bir sadeleşme meyli içindedir. Gazeteler doğrudan doğruya halk tabakasına hitap ettiği için toplumun büyük çoğunluğunun anlayabileceği dil ile yazılmıştır. Gazetelerdeki makaleler olsun, haber niteliği taşıyan metinler olsun bu özelliğe sahip olmalıdır. Cumhuriyetten sonraki dönemlerde de - özel gazeteler arasında söz varlığı açısından az çok farklılık olsa bile - genel anlamda bu yargı doğrudur.

Aksan'ın araştırmasına göre Köktürkçe döneminde yabancı ögelerin oranı %1'in de altındadır. Dinsel metinlerin dışındaki Uygur metinlerinde yabancı ögelerin oranı % 1 ile % 12 arasında değişmektedir. Karahanlı dönemi eserlerinden olan Kutadgu Bilig'de bu oran ortalama % 2'ye yakın iken Atabetü'l-hakâyık'ta % 20 ile % 26 arasında değişmektedir. Eski Anadolu metinlerinde ortalama % 13 ile % 22, 15. yüzyıldan sonraki Divan edebiyatı sanatçıları ise yabancı ögelerin oranı % 41 ile % 65 arasındadır. Tanzimat yazarlarından Namık Kemal'de bu oran % 62, Şemsettin Sami'de % 64, Ahmet Mithat'ta % 57 ve Türkçülük akımının önde gelen yazarlarından Ziya Gökalp'te % 55'tir (1977: 345-346). Yine aynı araştırmaya göre 1977 tarihli Cumhuriyet gazetesinin dilinde % 75 Türkçe, % 25 yabancı öge görülürken Tercüman gazetesinin aynı yıla ait sayılarında ortalama % 35 yabancı öge görülmektedir (1977: 347).

Gazete dilinin söz varlığı konusunda İmer'in de bir çalışmasının olduğu belirtilmelidir. İmer 1930'dan 1965'e kadarki Türkçenin söz varlığını gazete, dergi ve kitap dilinden seçtiği iki yüzer kelimelik örneklemeler üzerinde ortaya koymaya çalışmıştır. İmer, araştırmasında daha çok Cumhuriyet gazetesinin haber dili üzerinde durmuştur. Çalışmada Cumhuriyet'in yanı sıra Ulus, Akşam, Milliyet ve Hürriyet gazetelerine de müracaat edilmişse de bu gazeteler arasında söz varlığı açısından fazla fark görülmemiştir. İmer'in çalışmasında Türkçe, Arapça, Farsça ve diğer yabancı kelimeler ile Türkçe ek almış Arapça ve Türkçe ek almış Farsça kelimelerin yüzdelik oranları verilmiştir. Buna göre gazete dilinde ortalama olarak kelimelerin yüzdelik oranları şöyledir: 1931'de Türkçe kelimeler % 35, Arapça %

51, Farsça % 2, diğer yabancı diller % 6, Türkçe ek almış Arapça ve Farsça kelimeler % 6 iken 1965'te Türkçe kelimeler % 60.5, Arapça % 26, Farsça % 1, diğer yabancı diller % 8.5 ve Türkçe ek almış Arapça ve Farsça kelimeler % 4'tür (1973: 181). Elinizdeki çalışmada ise – aşağıdaki tablolarda da görüleceği gibi – 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinde % 39 Türkçe, % 58 Arapça, % 2 Farsça, % 1 Avrupa dillerinden kelime vardır ki bunlar, İmer'in çalışması ile hemen hemen aynı oranlardır. Ayrıca Vakit ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinin 1930 tarihli sayılarında % 46 ile % 42 Türkçe, % 50 Arapça, % 2 ile % 3 Farsça, % 2 ile % 5 oranında da Avrupa dillerinden kelime vardır. Buna göre bu iki gazetede Arapça kelime oranı İmer'in çalışmasındaki oranla yaklaşık aynı iken Türkçe kelimelerin oranı daha yüksektir.

Elinizdeki çalışmaya göre Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinin 1965 tarihli sayılarında % 61 ile % 77 Türkçe, % 31 ile % 18 Arapça, % 4 ile % 1 Farsça, % 4 Avrupa dillerinden kelime vardır. Böylece Cumhuriyet gazetesindeki kelimelerin oranı İmer'in çalışmasındaki kelimelerin oranına çok yakın olduğu görülmektedir. Akşam gazetesindeki Türkçe kelimeler Cumhuriyet gazetesine göre % 17 daha fazla iken Arapça kelimeler de % 8 daha azdır. Bununla beraber Vakit gazetesinin 1967 tarihli incelenen nüshasındaki kelimelerin oranı, Cumhuriyet gazetesinin 1965 tarihli incelenen sayısındaki kelimelerin oranına daha yakındır. O yüzden Akşam gazetesinin 1965 tarihli sayısındaki kelime oranları farklılığının istisnai olduğu düşünülebilir.

Bu karşılaştırmalar şema halinde şöyle gösterilebilir:

İmer'in Araştırması

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Türkçe Ek Almış Arapça ve Farsça Kelimeler %	Diğer Diller %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Türkçe Ek Almış Arapça ve Farsça Kelimeler %	Diğer Diller %
1931	35	51	2	6	6	1965	60.5	26	1	4	8.5

Cumhuriyet gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1931	39	58	2	1	1965	61	31	4	4

Vakit gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1930	46	50	2	2	1967	62	31	1	6

Hakimiyet-i Milliye

Akşam

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1930	42	50	3	5	1967	77	18	1	4

İmer'in araştırmasına göre 1930'dan sonraki birkaç yıl içinde gazete dilindeki Türkçe kelimeler hızla artmış, buna karşılık Arapça kelimeler azalmıştır. Türk Dil Kurumu'nun kurulması ve bu konu üzerinde durması bunda etkili olmuştur. 1936'da Güneş-Dil teorisinin ortaya atılması ile yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma işi bir süre durmuşsa da 1941'den sonra Türkçe kelimeler tekrar artmaya başlamıştır. Yine aynı araştırmacı 1950-1960 yılları arasında dilin özleşmesi konusunda bir duraklama hatta gerileme görüldüğünü de belirtir (1973: 175-181). Elinizdeki çalışmanın Cumhuriyet gazetesi ve Vakit gazetesinin aynı döneme ait incelenen metinleri bu yargıyı doğrular niteliktedir. Fakat Hürriyet gazetesinde bu dönemde Türkçe kelimelerde yaklaşık % 10 artış, Arapça kelimelerde de % 10 azalış görülmektedir. Bu da İmer'in bu yargısının ihtiyatla kabul edilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

İmer, 1960'tan sonra Türk Dil Kurumu'nun da çalışmalarıyla dilimizdeki yabancı kelimelerin azalmaya, Türkçe kelimelerin ise artmaya devam ettiğini de ifade etmektedir (1973: 175-181).

Elinizdeki çalışmada dilde sadeleşme tartışmalarına girilmeyecek, sadece yaklaşık seksen yıl boyunca gazete haber dilindeki Türkçe, Arapça, Farsça ve Batı kaynaklı kelimelerin oranı istatistiksel bir yöntemle ortaya konacaktır. Çalışmada takip edilen yöntemler şu şekilde sıralanabilir:

1- Çalışmanın bel kemiğini Cumhuriyet gazetesinin 1925-2000 yılları arasındaki nüshaları oluşturmaktadır. Ancak karşılaştırma yapmak amacıyla zaman zaman başka gazetelere de başvurulmuştur.

2- Sayım yapılacak parçaların sadece haber niteliği taşıyor olması ve herhangi bir yazara ait olmaması gözetilmiştir.

- 3- Seçilen metinlerin yaklaşık 100-200 kelimesi üzerinde çalışılmıştır.
- 4- Çalışma sırasında dile yerleşip yerleşmediğine bakılmaksızın her kelime sayılmıştır. Birden fazla geçen aynı kelimelere her defasında yeni bir numara verilmiştir. “ve”, “ile”, “bir” gibi çok geçen kelimeler hariç edat, bağlaç ve ünlemler ayrı birer kelime olarak sayılmıştır.
- 5- Özel isimler, kısaltmalar, tarih ve ay isimleri sayıma dahil edilmemiştir.
- 6- Kelimelerin kökeni belirlenirken Türk Dil Kurumu’nun hazırlamış olduğu “Güncel Türkçe Sözlük”e başvurulmuştur.
- 7- Türkçe kurala göre birleşmiş olan kelimeler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Meselâ “îfâ etmek” birleşik fiilindeki îfâ: Arapça, etmek: Türkçe gibi.
- 8- Türkçe eklerle türetilen yabancı kelimeler Türkçe sayılmamıştır. Mesela “hazırlamak” kelimesi Arapça olarak sayılmıştır.
- 9- Arapça veya Farsça kurala göre birleşmiş veya türemiş yabancı kelime ya da kelime grupları ilk kelimelerine göre sınıflandırılmıştır. Mesela “kanaatkâr” ve “hâlbuki” kelimesi Arapça; “derhal” ve “ezcümle” kelimesi ise Farsça sayılmıştır.
- 10- Türkçe, Arapça veya Farsça olmayan tüm kelimeler “Avrupa Dilleri” sütununda gösterilmiştir.
- 11- Özellikle 1933’ten sonra türetilen “saylav”, “kamutay” gibi yeni kelimeler, Türkçe kabul edilmiştir.
- 12- Aşağıdaki tablolarda kelimelerin yüzdeleri hesaplanırken küsuratlar bir üst sayıya tamamlanmıştır.

2. Tablolar

2.1. Cumhuriyet Gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1925	48	45	5	2	1963	60	27	5	8
1926	38	50	8	4	1964	71	23	3	3

1927	31	64	3	2	1965	61	31	4	4
1928	49	41	3	7	1966	62	25	1	12
1929	45	39	4	12	1967	60	27	3	10
1930	53	42	3	2	1968	68	24	1	7
1931	39	58	2	1	1969	75	17	2	6
1932	49	45	3	3	1970	72	22	3	3
1933	42	44	6	8	1971	60	29	7	4
1934	42	43	3	12	1972	69	20	4	7
1935	64	32	3	1	1973	61	27	2	10
1936	49	45	3	3	1974	64	27	4	5
1937	49	47	1	3	1975	76	16	3	5
1938	49	35	5	11	1976	74	14	4	8
1939	40	53	4	3	1977	73	15	2	10
1940	44	44	6	6	1978	69	16	4	11
1941	38	54	5	3	1979	73	17	4	6
1942	43	49	4	4	1980	73	17	-	10
1943	54	37	-	9	1981	69	22	1	8
1944	36	56	3	5	1982	73	19	6	2
1945	55	37	1	7	1983	72	17	2	9
1946	55	34	6	5	1984	67	16	4	13
1947	57	35	5	3	1985	76	11	-	13
1948	57	34	2	7	1986	78	9	2	11

1949	52	33	6	9	1987	75	12	4	9
1950	59	32	4	5	1988	66	16	6	12
1951	59	32	1	8	1989	62	16	3	19
1952	53	36	6	5	1990	71	18	2	9
1953	46	49	2	3	1991	75	11	3	11
1954	56	43	-	1	1992	77	18	1	4
1955	51	39	2	8	1993	69	19	2	10
1956	52	31	4	13	1994	75	17	1	7
1957	56	34	4	6	1995	78	8	3	11
1958	56	36	5	3	1996	72	12	1	15
1959	63	27	3	7	1997	59	12	12	17
1960	46	47	3	4	1998	73	20	1	6
1961	70	23	1	5	1999	67	18	3	12
1962	54	39	1	5	2000	66	26	2	6
					2008	70	19	1	10

2.2. Akşam Gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1935	65	26	5	4	1980	64	17	3	16
1945	56	39	-	5	1995	73	23	-	4
1955	63	27	4	6	2000	65	23	3	9

1965	77	18	1	4	2005	72	16	2	10
1975	79	9	2	10	2008	70	13	2	15

2.3. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1922	29	65	4	2	1933	46	39	2	13
1930	42	50	3	5					

2.4. Hürriyet Gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %
1950	53	39	4	4	1997	72	18	3	7
1960	63	25	3	9	2000	58	31	5	6
1970	67	29	2	2	2005	68	20	3	9
1985	63	23	5	9	2008	70	18	3	9
1990	63	17	3	17					

2.5. Vakıf Gazetesi

Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %	Yıl	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Avrupa Dilleri %

1930	46	50	2	2	1959	51	41	2	6
1940	45	42	3	10	1967	62	31	1	6
1950	51	36	3	10					

Yukarıdaki tabloların yorumuna geçmeden önce bir şeyi vurgulamak gerekir: İncelenen metinler rastgele seçildiği için bu metinlerin konuları birbirinden farklıdır. Bu da kelimelerin kökenine etki etmektedir. Meselâ siyasetle ilgili bir metinde “parti, gazete, politika” gibi Avrupa dilleri grubuna giren kelimeler fazla geçerken ekonomi, spor veya günlük olayların anlatıldığı bir metindeki kelime ve kavramların kökeni daha farklı olabilir. Bu yüzden aynı yıla ait farklı metinler arasında % 3-4 gibi bir oran farklılığının oluşabileceği göz önünde tutulmalıdır.

Tablolardaki göstergeler şöylece özetlenebilir:

1- Genel itibariyle Türkçe kelimelerin oranı sürekli bir yükselme, Arapça kelimelerin oranı ise düşme eğilimindedir. Buna karşın Farsça ve Avrupa dillerinin oranında uzun yıllar bir değişiklik görülmez. Ancak Avrupa dillerinin ortalama oranının 1980’lerden itibaren % 10’un üstüne ulaşması dikkati çekmektedir.

2- Başlangıçta genel olarak Türkçe ve Arapça kelimelerin oranı eşit, hatta yer yer Arapça kelimelerin oranı Türkçeden fazladır (Cumhuriyet gazetesi 1926, 1927 ve 1931; Hakimiyet-i Milliye ve Vakıf gazetesi 1930 yılları). Bu durum 1940’lı yılların başlarına kadar devam eder. Bu tarihlerden sonra Türkçe kelimelerin oranı her zaman diğer dillerin oranından yüksektir.

3- 1935 yılında Türkçe kelimelerin oranının dönemin genel ortalamasından % 15-20 daha yüksek olması dikkati çekmektedir. Bu dönemde Türk Dil Kurumu’nun açılması ve Atatürk’ün himayesinde uluslar arası dil kurultaylarının yapılması gibi çalışmalar hatırlanmalıdır. Bu çalışmalar doğrultusunda “Osmanlıca-Türkçe Cep Kılavuzu (1935)” gibi kitaplar ile gazetelerde Arapça ve Farsça kelimelere karşılık olarak kullanılması tavsiye edilen kelimeler listeler halinde yayımlanmıştır. Hem Cumhuriyet hem Akşam gazetesinin 1935 yılına ait incelenen nüshalarında - örneğin milletvekili anlamındaki “saylav” gibi - yeni türetilen kelimelere rastlanması bu dönemde yabancı kökenli kelimelere Türkçe kelime türetme çabalarının arttığının göstergesidir. Bununla beraber bu yüksek oranın bir daha uzun yıllar sonra karşımıza çıkması bu çabanın aynı hızla devam etmediğini akla getirmektedir. Bunda aşırı tasfiyeciliğin hızını düşüren Güneş-Dil teorisinin büyük etkisi olduğu düşünülmelidir. Atatürk tarafından da desteklenen bu teori onun ölümünden sonra etkisini yitirmiş, böylece Arapça ve Farsça kelimelere karşılık bulma çalışmaları tekrar hız kazanmıştır. 1940’lı yılların başlarından, özellikle 1945’ten itibaren

Türkçe kelimelerin oranı % 50'nin altına hemen hemen hiç düşmemektedir. Yalnız Cumhuriyet gazetesinin 1953 yılına ait nüshasında Türkçe kelime oranının düşüklüğü (% 46); buna karşın Hürriyet ve Vakit gazetelerinin 1950, Akşam gazetesinin 1955 yılı nüshalarının oranındaki yükseklik (% 53, % 51, % 63), bu düşüşün incelenen metnin özelliğinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

4- Cumhuriyet gazetesinde ilk olarak 1961'de % 70 oranına ulaşan Türkçe kelimelerin oranı, ikinci olarak 1964'te bu oranı yakalamıştır. 1975'lerden itibaren günümüze kadar ortalama % 70 seviyelerinde kalmıştır. 1986 ve 1995 yıllarındaki % 78 oranıyla en yüksek seviyesini bulmuştur.

Ayrıca Akşam gazetesinin 1965 ve 1975 yıllarındaki nüshalarında görülen % 77 ve % 79 oranları Türkçe kelimelerin artışının 1965'ten sonraki yıllarda geçmiş yıllara göre oldukça yüksek bir seviyeye doğru gelmekte olduğunu göstermektedir.

5- Dilimizdeki Türkçe kelimelerin artışının etkisiyle başlangıçta % 50 seviyelerinde olan Arapça kelimelerin oranı her geçen yıl azalmaya başlamıştır. Cumhuriyet gazetesinin 1927, 1931, 1939, 1941 ve son olarak 1944 yıllarına ait nüshalarında % 50'nin üzerinde bir orana sahip olan Arapça kelimeler 1944'ten sonra hiçbir zaman % 50'nin üzerine çıkamamıştır. Hatta Akşam gazetesinde bu kelimelerin 1945'teki oranı % 39'dur. Yine 1965'ten sonra bu kelimelerin ortalama oranı tüm gazetelerde her zaman % 30'un altında kalmıştır. Cumhuriyet gazetesinin haber dilinde 1975'ten 2000'e kadar olan süre içerisinde Arapça kelimelerin ortalama oranı % 20'nin de altına düşmektedir. Ancak Akşam ve Hürriyet gazetelerinde bu oran % 2-3 daha yüksektir. Yine bu kelimelerin oranı Cumhuriyet gazetesinin 1986 ve 1995 yıllarına ait sayıları ile Akşam gazetesinin 1975 yılı nüshasında % 8-9 ile en düşük seviyesini bulmaktadır. Arapça kelimelerin en düşük orana sahip olduğu bu yıllardaki Türkçe kelimelerin fazlalığı, Türkçe kelimeler ile Arapça kelimeler arasında ters orantının olduğunu göstermektedir.

6- Başlangıçta % 5-6 gibi bir orana sahip olan Farsça kelimelerin Cumhuriyet dönemindeki ortalama oranı % 3-4 civarındadır. Yaklaşık seksen yıl boyunca Farsça kelimelerin oranındaki azalış % 1-2 gibidir. Yani Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar olan dönemde Farsça kelime oranında ciddi anlamda bir değişim söz konusu değildir. Bunun nedeni günlük dilimizde kullanılan Farsça kelimelerin esasında da az olmasıdır. İncelenen metinlerde geçen Farsça kelimeler “*duvar, hiç, her, merdiven, yâver, namzet, hoş, herkes, çarşı, derhâl, lâdes, çeşit, kavga, köy, dostluk, hafta, henüz, zor, zorba, eğer, çerçeve, hanedan, dürüst, diğer*” gibi günlük hayatımızda hâlâ çok sık kullandığımız kelimelerdir. Hatta bu kelimelerin çoğunluğu Farsça'daki şekillerini kaybedip - meselâ *duvar divar*'dan, *merdiven nerdüban*'dan, *çerçeve çar çebe*'den, *çarşı çar su*'dan değişerek - tamamen Türkçeleşmişlerdir. İncelenen metinlerde “beyan-ı hoş-âmedi” ve “ezcümle” gibi bir iki kalıba sadece 1925-30 yılları arasında yalnızca birer ikişer kez tesadüf edilmiştir. 1930'dan sonra Farsça tamlamaya hiç

rastlanmamıştır. Bunun sebebi de, yukarıda da değinildiği gibi, Farsça kelime ve tamlamaların günlük hayatta fazla yer bulamaması, daha çok sanat kaygısıyla yazılan yazı ve şiirlerde kullanılmasıdır.

Cumhuriyet gazetesinin 1943, 1954, 1980 ve 1985 yıllarındaki nüshaları ile Akşam gazetesinin 1945 ve 1995 yıllarındaki nüshalarında Farsça kelimeler % 0 ile en düşük seviyesini bulmuştur. Ancak bu oran, o dönemde incelenen metinlerin özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Bu kelimelerin en yüksek oranı ise % 12 ile Cumhuriyet gazetesinin 1997 yılı nüshasındadır. Bu oran da incelenen metnin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü incelenen metinde geçen birkaç Farsça kelimenin - metnin konusu itibarıyla - çok sayıda bulunması oranın bu şekilde yükselmesine sebep olmuştur.

Kelime olarak değil fakat ek olarak geçen “*felaketzede, namuskârâne, tahsildar, hapishane, vatanperver, nizamnâme, gencâver, muâhedenâme, fotoğrafane, alakadar, maslahatgüzâr*” gibi kelimelerin sonundaki Farsça yapılar da dikkati çekmektedir ki bunlar ayrı bir kelime olarak sayılmadığı için oranlamada görülmemektedir. Günümüzde bu Farsça eklerin pek fazla kullanılmıyor olması, Cumhuriyet döneminde Farsça kelimelerin değil de eklerin azaldığını göstermektedir.

7- 1980’e kadar ancak 7-8 kere % 10’un üstüne çıkabilen Avrupa dillerinin oranı bu döneme kadar ortalama % 5-6 gibidir. Ancak 1980’den itibaren Avrupa dillerinin oranında gözle görülür bir artış olmuş, bu kelimelerin oranı % 10’un üstüne çıkmıştır. Bu da 1980’lerden itibaren Türk dilinin ve dolayısıyla Türkiye’nin Avrupa ile olan etkileşimin yoğunluğuna işaret eder.

Avrupa dillerinin oranı Cumhuriyet gazetesinin 1931, 1935, 1954 yılı sayılarında % 1 ile en düşük seviyede iken aynı gazetenin 1989 ve 1997 ve Hürriyet gazetesi 1990 yılı sayılarında da % 17-19 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Esasında Cumhuriyetten önceki dönemlerden itibaren özellikle Fransızcadan dilimize girmeye başlayan yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulma çalışmaları zayıf kaldığı için dilimizdeki Avrupa dillerinin oranı her geçen gün artmaktadır.

8- Çalışmada Avrupa dilleri toplu olarak ele alınmıştır. Avrupa dilleri arasında ise en çok Fransızca kökenli kelimelerin bulunduğu görülmüştür. “*ton, milyon, metre, otomobil, kooperatif, vapur, grup, ekip, terör, turistik, otel, sektör, tren, lise, kontrol, demokrat, komando, lisans, personel*” gibi günlük hayatla ilgili birçok Fransızca kelimenin Cumhuriyet döneminin başından beri çok sık kullanılması artık bu kelimelerin dile iyice yerleşmiş olduklarını gösterir. Dilimizde Avrupa dilleri arasında en çok kelime barındıran ikinci dil ise İtalyancadır. Özellikle “*lira, piyasa, acente, borsa, kambiyo, protesto, banka, makine, numara, firma, fabrika*” gibi ekonomi ile ilgili kelimelerin çoğu İtalyancadır. “*patates, gümrük, sınır, liman, efendi*” gibi günlük hayatta hâlâ çok sık kullanılan kelimeler ise dilimize Rumcadan geçmiştir. Nispeten daha az oranda

“*general, kuruş, kadaastro, kral, kraliçe, vinç*” gibi Almanca, İngilizce, İspanyolca, Bulgarca ve Sırpça kelimelerin de dile yerleşmiş oldukları gözlenmiştir. İncelenen metinlerde Avrupa dilleri grubuna giren kelimelerin Türkçedeki sıklıkları düşünülürse bu kelimelerin % 10’un altına kolay kolay düşmeyeceği ileri sürülebilir. Yukarıda verilen örnek kelimelerden de anlaşıldığı üzere bu kelimelerin çoğunluğu - bazı Farsça ve Arapça kelimelerde olduğu gibi - değişerek dilimize yerleşmişlerdir.

3. Sonuç

Cumhuriyet dönemi gazete haber dili üzerinde yapılan bu çalışma, dilimizdeki Türkçe kelimelerin % 30’lardan % 75’lere kadar yükseldiğini, Arapça kelimelerin ise % 60’lardan % 20’lere kadar düştüğünü, Farsça kelimelerin % 5 civarında kaldığını ama Farsça ek veya kelimelerle yapılan türemiş ya da birleşik kelimelerin iyice azaldığını, Avrupa dillerinin oranının ise 1980’lere kadar fazla bir değişime uğramadığını (ortalama % 6-7) ancak 1980’lerden sonra % 10’ların üzerine çıktığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. 1977, “Köktürkçeden Bugüne, Türkçede Ödünçlemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistiği Araştırması”, Türk Dili, XXXVI, 313, 344-347, Ankara.

_____ 1998, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, 1, Ankara.

Akşam gazetesi, 1 Mayıs 1935, s.1.

_____, 1 Ekim 1945, s.1.

_____, 1 Ocak 1955, s.1.

_____, 1 Ekim 1965, s.1.

_____, 1 Ekim 1975, s.1.

_____, 1 Ekim 1980, s.1.

_____, 1 Temmuz 1995, s.1.

_____, 1 Şubat 2000, s.1.

_____, 2 Ocak 2005, s.1.

_____, 17 Haziran 2008, s.1.

Cumhuriyet gazetesi, 1 Temmuz 1925, s.1.

_____, 1 Kanun-ı Sani 1926, s.1.

- _____, 1 Kanun-ı Sani 1927, s.1.
_____, 1 Kanun-ı Sani 1928, s.1.
_____, 5 Kanun-ı Sani 1929, s.1.
_____, 3 Eylül 1930, s.1.
_____, 3 Ocak 1931, s.1.
_____, 1 Temmuz 1932, s.1.
_____, 4 Teşrin-i Evvel 1933, s.1.
_____, 7 Teşrin-i Sani 1934, s.1.
_____, 1 Mart 1935, s.1.
_____, 2 Mart 1936, s.1.
_____, 1 Eylül 1937, s.1.
_____, 3 İkinci Teşrin 1938, s.1.
_____, 3 Birinci Teşrin 1939, s.1.
_____, 1 Temmuz 1940, s.1.
_____, 1 Temmuz 1941, s.1.
_____, 1 Nisan 1942, s.1.
_____, 1 Nisan 1943, s.1.
_____, 2 Temmuz 1944, s.1.
_____, 1 Temmuz 1945, s.1.
_____, 1 Ocak 1946, s.1.
_____, 2 Ocak 1947, s.1.
_____, 2 Ocak 1948, s.1.
_____, 1 Ekim 1949, s.1.
_____, 2 Ocak 1950, s.1.
_____, 1 Ekim 1951, s.1.
_____, 1 Ekim 1952, s.1.
_____, 1 Temmuz 1953, s.1.
_____, 1 Temmuz 1954, s.1.
_____, 1 Ocak 1955, s.1.
_____, 2 Ocak 1956, s.1.

-
- _____, 1 Mayıs 1957, s.1.
_____, 1 Nisan 1958, s.1.
_____, 1 Ocak 1959, s.1.
_____, 15 Temmuz 1960, s.1.
_____, 2 Ekim 1961, s.1.
_____, 1 Ekim 1962, s.1.
_____, 1 Ekim 1963, s.1.
_____, 2 Temmuz 1964, s.1.
_____, 1 Temmuz 1965, s.1.
_____, 1 Ocak 1966, s.1.
_____, 1 Temmuz 1967, s.1.
_____, 1 Temmuz 1968, s.1.
_____, 1 Temmuz 1969, s.1.
_____, 1 Ocak 1970, s.1.
_____, 1 Ağustos 1971, s.1.
_____, 1 Nisan 1972, s.1.
_____, 1 Temmuz 1973, s.1.
_____, 1 Temmuz 1974, s.1.
_____, 1 Nisan 1975, s.1.
_____, 1 Temmuz 1976, s.1.
_____, 1 Kasım 1977, s.1.
_____, 1 Temmuz 1978, s.1.
_____, 1 Temmuz 1979, s.1.
_____, 1 Mayıs 1980, s.1.
_____, 1 Temmuz 1981, s.1.
_____, 1 Temmuz 1982, s.1.
_____, 1 Kasım 1983, s.1.
_____, 1 Ocak 1984, s.1.
_____, 1 Temmuz 1985, s.1.
_____, 1 Temmuz 1986, s.1.

- _____, 1 Temmuz 1987, s.1.
_____, 1 Aralık 1988, s.1.
_____, 1 Temmuz 1989, s.1.
_____, 1 Ağustos 1990, s.1.
_____, 1 Ekim 1991, s.1.
_____, 1 Ekim 1992, s.1.
_____, 1 Ekim 1993, s.1.
_____, 1 Nisan 1994, s.1.
_____, 1 Nisan 1995, s.1.
_____, 1 Mart 1996, s.1.
_____, 1 Mayıs 1997, s.1.
_____, 1 Aralık 1998, s.1.
_____, 1 Nisan 1999, s.1.
_____, 1 Şubat 2000, s.1.
_____, 17 Haziran 2008, s.1.

Güncel Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr Erişim tarihi: 15.06. 2008

Hakimiyet-i Milliye gazetesi, 1 Kanun-ı Sani 1922, s.1.

_____, 31 Mart 1930, s.1.

_____, 1 Temmuz 1933, s.1.

Hürriyet gazetesi, 1 Ocak 1950, s.1.

_____, 1 Ocak 1960, s.1.

_____, 1 Ocak 1970, s.1.

_____, 1 Ocak 1985, s.1.

_____, 1 Ocak 1990, s.1.

_____, 8 Kasım 1997, s.1.

_____, 1 Şubat 2000, s.1.

_____, 1 Kasım 2005, s.1.

_____, 17 Haziran 2008, s.1.

İmer, K. 1973, "Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma", *Türkoloji Dergisi*, V, 1, 175-190, Ankara.

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu 1935, Komisyon, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul.

Timurtaş, F. K. 1976, “Tarih Boyunca Türkçecilik Cereyanı”, Atsız Armağanı, 421-445, İstanbul.

Vakit gazetesi, 1 Kanun-ı Sani 1930, s.1.

_____, 1 İkinci Kanun 1940, s.1.

_____, 1 Ocak 1950, s.1.

_____, 1 Ocak 1959, s.1.

_____,21 Ekim 1967, s.1.

_____, 17 Haziran 2008, s.1.